

**A BAKONY-KUTATÁS EREDMÉNYEI
A VESZPRÉM MEGYEI HELYISMERETI
TANKÖNYVEKBEN ÉS MUNKAFÜZETEKBE**

TÖLGYESI JÓZSEF

H–8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1
E-mail: tolgyesijdr@gmail.com

TÖLGYESI, J.: *The results of the research of the Bakony region presented in local, Veszprém county knowledge course books and workbooks.*

Abstract. The presentation introduces the several decade-long utilisation of the scientific results obtained by the researchers of the Natural History Museum of Zirc in the field of school education and pedagogy. The most important educational areas in which these scientific results have been used by the educators are Science, Biology and Geography. Apart from introducing the different Geography workbooks and exercise books compiled by the educators, which refer to the county and the local administrative area, the presentation also includes their didactic and methodological uses. Referring to pedagogy, it is the environmental protection that was emphasised. A bibliography is also added to help orientation.

Keywords: natural sciences, sources of publication, didactic and methodological use, environment protection

Bevezetés

Az általános iskolákban a természetismereti tantárgyak (történetileg különböző megnevezésekkel: Lakóhelyismeret, Környezetismeret, Természetráajz, Növénytan, Biológia, Földrajz) az 1948-ban történt államosítástól napjainkig elfogadható/kiemelkedő éves óraszámában szerepelnek. Ez megfelel annak a társadalmi (s nem kevésbé a gazdaság- és oktatáspolitikai) szándéknak, hogy Magyarország számára a Kárpát-medencében elfoglalt helyét és kedvező földrajzi adottságait figyelembe véve, az ehhez kapcsolódó ismereteket és készségeket magas szinten kell elsajátítani. (Ennek látványos sikerei az utóbbi évtizedekben a nemzetközi biológiai és földrajzi versenyeken és tudásfelméréseken elért tanulói eredmények.)

Ebben jelentős szakmai, pedagógiai segítség, támogatás volt az, hogy az iskolai oktatás „kilépett” a tantermekből, és kapcsolódott azokhoz az intézményekhez, szervezetekhez, amelyek közvetlenül vagy közvetve részt vettek/vehettek a tanulók e téren történeti ismeretei bővítésében, elmélyítésében és praktikus-jellegű fejlesztésükben. (Többek között pl. az állatkertek, közművelődési intézmények szakkörei, természettudományos múzeumok, kiállítás-látogatások, erdei iskolák, vándortáborok, szaktúrák stb.) A pedagógusokat és a tanulókat is nagymértékben segítették az e témakörbe tartozó folyóiratok (Búvár – 1990-től TermészetBúvár –, Süni, Természet Világa, Meteor, Föld és Ég stb., valamint a tanárok számára készült szakmaiak, pl. A Biológia Tanítása, A Földrajz Tanítása, A Természetismeret Tanítása) és a kiadók tudományos és ismeretterjesztő szakkönyvei.

Bár az elmúlt több mint fél évszázadban gyakran cserélődtek (vagy módosultak) a tantervek (különösen 1989-1990 után), azonban a természetismereti tananyag tartalmában csak azokat a változásokat lehetett nyomon követni, amelyek a tudományterületek új eredményeit jelenítették meg, vagy aktuális adatsorok stb. kerültek be a tankönyvekbe.

A minőségi tankönyvváltozásokhoz hozzájárult az is, hogy a tanárok több tankönyvkiadó (Nemzeti Tankönyvkiadó, Apáczai, Mozaik, Oktatási Hivatal, Nemzedékek Tudása, Műszaki stb.) tankönyveiből választhattak, amelyek szerzői között számos nem pedagógus természettudományos szakíró segítette a tartalom szakszerűségét és a színvonal növelését, valamint (módszertani szempontból) a taníthatósága eredményesebbé tételét. Az utóbbi években pedig a nyomtatott tankönyvekkel párhuzamosan (nem egyszer ezeket kiváltva) e-tankönyvekből tanulhatnak a diákok, olyanokból, amelyek interaktív alkalmazási lehetőségeket biztosítanak. Az 1990-től megjelent megye-, városföldrajz- és munkafüzetek, mint kiegészítő vagy segédanyagok, jól lekövezték ezeket a változásokat.

Egy kis oktatástörténeti visszatekintés

Az 1777-ben kiadott első, majd az 1808-ban megjelent második oktatási törvény tartalmazta azt, hogy a tanulókkal természetismereti tananyagot is el kell sajátíttatni. Ez részben a felvilágosodás eszméi, másrészt az Európa-szerte tapasztalható ipari forradalom, s nem kevésbé a nemzeti érdekek felismerésének eredménye volt. (Mindkettő latin nyelven jelent meg Ratio Education... kezdetű hosszú főcímmel.)

Azonban már ezt megelőzően, 1773-ban, Pozsonyban megjelent egy felvilágosult, a magyar nyelvű oktatást előtérbe helyező szerző, (Mányoki) Losonczi István (1709–1780) teológus, tankönyvíró „*Hármas Kis Tüköre*” című tankönyve, amelynek a 2. és a 3. része tartalmazott földrajzi ismereteket versbe szedett szöveggel. Ez a tankönyv annyira sikeres volt, hogy (részben átdolgozva), számos kiadásban 1868-ig megjelent.

Először az 1868. évi 38. törvény alapján készült Tanterv és Utasításban szerepel, hogy a tanulókkal meg kell ismertetni a helyi természeti környezetet. Ekkor és később is a tantárgyi megnevezések jelezték ennek fontosságát. Néhány éven belül az akkori (Nagy)Magyarország területén sorra jelentek meg a magasabb évfolyamú tanulók számára a „... vármegye leírása a népiskolák ...osztályos tanulói számára” című, többnyire csak 20-30 oldalas (később terjedelmesebb) füzetek. A korabeli pedagógiai lapokban számos közlemény szólt arról, mit és hogyan,

milyen tartalommal tanítsuk meg a helység és a környéke természetismereti anyagát. (Elsősorban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Néptanítók Lapja című, kezdetben hetenként megjelent folyóiratában, de számos más pedagógiai lap is közölt hasonló írásokat.)

A későbbi évtizedekben ezek a tananyag-kiegészítők (többnyire a vármegye domborzati térképe mellékelésével) jelentek meg különböző szerzők közreműködésével, így természetesen Veszprém vármegyében is. Bár ezek analóg leírás jellegűek voltak, azonban közöttük már található olyanok is, amelyek zoológiai, botanikai, geológiai, meteorológiai stb. tudományos kutatásokra, vagy népi megfigyelésekre is hivatkoztak.

A Veszprém (vár)megyét bemutató földrajzfüzetek kiadástörténete 1869-től 1960-ig

Az alábbiakban az 1868. évi oktatási törvénytől az 1960-ig tartó időszakot áttekintve mutatjuk be, hogy Veszprém megye közoktatási intézményeiben milyen forrásokból ismertették, tanították meg a lokális (a település) és a tágabb térség (a megye) földrajzát.

A megye és a nagyobb települések földrajzát (kiegészítő tananyagként) tartalmazó füzetek sora az 1869-ben Cser József (1837–1913) veszprémi tanító „*Veszprémváros és Veszprémmegye rövid leírása a veszprémmegyei néptanodák számára*” című munkájával kezdődött meg. (Könyvészeti adatok arra utalnak, több kiadásban is megjelent, de csak az 1875-ös példány maradt fenn.)

Vargyas Endre (1842–1913), a vármegye királyi főtanfelügyelője 1889-ben Veszprémben jelentette meg a „*Veszprém vármegye földrajza (A miniszeri tanítási terv szerint a veszprém-vármegyei népiskolák III. osztálya számára Veszprémvármegye térképével és több ábrával.)*” című munkáját. Ugyanő ennek 2. kiadását 1894-ben adta közre.

Érdekes fejlemény volt, hogy ezzel szinte párhuzamosan Cser József ismét megjelentette a korábbi füzetét (új címmel: „*Első oktatás a földrajzban. A veszprémvármegyei tanodák számára 1. rész. Veszprém város és Veszprémvármegye leírása*”), s a könyvészeti adat azt jelzi, hogy 1896-ban ennek már a 4. kiadása került ki a nyomdából, szintén Veszprémben.

Ugyancsak könyvészeti adatból ismert, hogy 1900-ban Androvics István adott ki földrajzfüzetet (a címe nem ismert), és 1903-ban (a szerző megjelölése nélkül) Nagyvázszyról jelent meg földrajzfüzet.

Még a Monarchia idején, 1911-ben jelent meg a Gubicza Lajos (1861–1932) és Gyórfy János tanítók által írott munka, a Földrajzi ismeretek. Veszprémvármegye rövid földrajza. A Veszprémvármegyei népiskolák III. osztályú tanulói számára. Veszprémvármegye színes térképével.

Ennek az 1924-es 4. kiadása már más koncepció alapján, elsősorban a tanítók számára készült, s csak közvetve, ennek tanítása alapján a tanulóknak. A címe is ezt jelzi: „*Földrajzi előismeretek. Veszprém, megye rövid földrajza. Vezérkönyv a veszprémvármegyei [őmai] k[atolikus] népiskolai tanítók számára*”.

Ez a tankönyv-kiegészítő (abban a korban) korszerűnek tartott didaktikai és módszertani elvek szerint készült. Ez a tartalom szerkezetében, megfogalmazásában, (a tanulók értelmi szintjének megfelelő) szakterminológiájával példaértékű munka kiválóan tanítható és tanulható bizonyult. A szöveg strukturáltsága is segítette a tanulókat az ismeretek elsajátításában. Alapvetően azt a didaktikai elvet követték a szerzők, hogy a tájban a közelebbiről haladjunk a távolabbi felé, az ismertből kiindulva haladjunk az ismeretlen felé.

Az I. részben (Lakóhely) a tananyag sorrendje a következő volt: házsor, utca, tér, magán-épületek, középületek, helység, község, kis- és nagyközség, város, látóhatár.

A II. részben a járások, mint közigazgatási egységek földrajza bemutatására került sor.

A III. rész a vármegye természetföldrajza és a társadalma bemutatását tartalmazta.

Egy *Függelék*-rész szólt Veszprém röviden megfogalmazott történetéről.

Váth János (1887–1962) tanító, iskolaigazgató, regényíró 1929-ben Veszprém-ben adta ki a „*Veszprémvármegye képeskönyve. A lakóhely ismertetés III. osztályos anyagához*” című füzetet. Mindössze 36 oldalas volt, de méltó folytatása lett az előzőeknek. A kiadás indoka az volt, hogy az 1925. évi népiskolai tanterv alapján megszűnt az alsó tagozatosok számára készült földrajz- és lakóhelyismeret tantárgy és tankönyv, ezek tananyagát a beszéd- és értelemgyakorlatok körébe sorolta. Ebben újrafogalmazták a népiskolák feladatát is: „...*célja a hazának vallásos, erkölcsös, értelmes és öntudatosan hazafias polgárokat nevelni, akik az általános műveltség alapelemeit bírják, és képesek arra, hogy ismereteiket a gyakorlati életben értékesítsék*”.

A célként megfogalmazott szövegben hangsúlyos volt a „hazafias polgárok nevelése” kitétel, amelynek szoros kapcsolata volt a helyismereti anyag megtanításával, elsajátíttatásával, ami a szülőföld és a lakóhely iránti szeretetet volt hivatva erősíteni, amit a későbbi tanulmányok anyagával kiterjesztettek a haza szeretetére történő neveléssel.

A füzet (amelyben a szöveget 37 kép illusztrálta), szükségességéről Váth János ezt írta: „... *az iskolalátogatások alkalmával s a helyi tantervek benyújtásakor a felügyelő hatóságok mégis követelték a legszűkebb politikai egység bővebb tárgyalását, mert a vármegyei föld alaposabb ismerete igen jó megalapozása a további földrajztanításnak... A más vármegyében született, vagy onnan átköltözött tanító s az új nemzedék tájékozatlan... Ezekben a bajokon kíván segíteni ez a vármegyénket röviden tárgyaló, a lehető legtöbb szemléltetést nyújtó képes könyvecske.*” (VÁTH 1929).

Váth érdeme, hogy a szakszövegben jól alkalmazta a habitusából eredő szépírói kvalitásait, ezért ma is élmény olvasni ezt a kis füzetet.

A Veszprém megyét és településeit bemutató földrajz- és munkafüzetek kiadástörténete 1956-tól napjainkig

1945 után Veszprém megyében először 1956-ban jelent meg ilyen mű, de csak az alsó tagozatosok számára. Ezt még 3 kiadás követte, ugyancsak Veszprém-ben. Németh István szerkesztette, szerzői Fejes József, Gárdonyi Lajos, Horváth Ottóné, Tóth Károly és Vass László voltak. A mű címe: *Veszprém megye. Kiegészítés az általános iskola IV. osztálya számára készült földrajzknnyvhöz.*

Tananyaga megfelelt a korabeli tantervi követelményeknek, s a szövegben némi politikai attitűddel is találkozhatunk. Alapvetően jól feldolgozható és tanulható kiegészítő munka lett.

Ezt követően három évtizedes szünet volt a megyeföldrajzok megjelentetésében. Ennek okai között ott találhatjuk az 1956 után centralizált oktatásirányítást, a központosított tanterveket és tankönyvkiadást, valamint azt, hogy a helyi kiadványok megjelentetése jelentős bürokratikus akadályokba ütközött. S még egy ok: bizonyára nem volt olyan vállalkozó pedagógus szerző, aki folytatta volna a nagy hagyományú megyeföldrajz-füzet elkészítését.

A helyzet az 1985-ös oktatási törvénnyel változott meg, amelyet felerősített az 1989-1990-es rendszerváltás, a tankönyv-liberalizáció és a tantervekben a helyi tananyagok megjelenésének

kötelezettsége. Ezt követően a tantervi óraszámok húsz százalékában volt lehetőség a helyi tananyagok beépítésére az alsó tagozatos tantárgyakban, a felső tagozatban pedig nem csak a környezetismeret, a biológia és a földrajz tantárgyakban, hanem a többiben is (magyar nyelv és irodalom, történelem, ének stb.). A 8. osztályban kötelezően kellett tanítani a megyeföldrajzot. A tanítók és a tanárok szakmai szabadságukkal élve, sikeresen oldották meg a helyi tananyagok tanítását, és ehhez felhasználtak minden olyan forrást (diasorozatok, kisfilmek, folyóiratok, településtörténetek, szakkönyvek stb.), amelyek alapján – a tantervi előírásokat figyelembe véve –, elkészíthették a saját tanmenetüket.

A megye- és településföldrajzok készítésének forrásanyagai

Mivel ez az írás elsősorban a Bakony-kutatás eredményeihez, ennek iskolai felhasználásához kapcsolódik, ezért – röviden – először ennek történetét tekintjük át.

A Bakony-kutatásról Papp Jenő, aki Veszprémben a Bakonyi Múzeum muzeológusa volt, az 1963. évi beszámolójában a kezdetekről így szól: [A Bakonykutató-programot] „1962 elején hirdettük meg, 1962 nyarán jelentkeztek a résztvevők (összesen 67-en), egy évvel ezelőtt rendeztük meg az első értekezletünket a Bakony természettudományi kutatásával kapcsolatban.... Mindnyájan egyetértettünk abban, hogy kizárólag olyan témákkal foglalkozunk, melyek a Bakony eredeti természetvilágára, tehát az embertől lényegében meg nem zavart jelenségekre korlátozódnak.” (Ezt a kutatók a későbbiekben módosították: a természet és az ember kapcsolata számos kutatási témában figyelembe vett opció lett.)

A ma már hat évtized időtartamot felölelő kutatás eredményei – a tananyaghoz kapcsolódóan – folyamatosan beépültek az iskolai oktatásba. Ebben, mintegy indikátorként, jelentős szerepe volt Papp Jenő két tanulmányának (PAPP 1965, 1966), amelyekben a természettudományos kutatást és a honismeretet kapcsolta össze, ami megfelelt az iskolai oktatásban is helyet kapott természetismereti témájú helytörténetnek/helyismeretnek.

Az első tanulmányában írja: „A muzeológusok, levéltárosok és könyvtárosok csekély száma miatt a helytörténettel foglalkozó pedagógusok azok, akik széleskörű megbecsülést tudnak kivívni ennek az ügynek. Az ő lelkes és valóban tudományos felkészültségű munkájuk ad társadalmi alapot és országos méretű kulturális tevékenységet a [természettudományos] helytörténeti kutatásnak. Ezért nagyon kívánatos, hogy minél több pedagógus kapcsolódjon be a honismereti munkánk ebbe a nagyon szép ágába.” (PAPP 1965. 319).

Az újsághírekből és más forrásokból számos, a megye általános iskoláiban dolgozó pedagógus figyelhetett fel arra, hogy a Bakonyban történő természettudományos kutatás, a múzeumi publikációk jelentős segítséget adhatnak az oktató- (és nem kevésbé: a nevelő-) munkájukhoz. 1964-ben indult el a Bakonyi Múzeum kiadásában „A Bakony természettudományi kutatásainak eredményei” című füzet-/könyvsorozat. Fekete Gábor a Bakony növénytakarójáról jelentetett meg terjedelmes tanulmányt. Ez volt az első kötete a máig tartó sorozatnak, majd ezt több, a tanárok által jól hasznosíthatók követték.

Rendszeressé vált a múzeum gyűjteményeinek gyarapítása, amelynek anyagát a diákok később számos kiállításon láthatták. Oktatást segítők voltak a megyei lapban, a Naplóban megjelent írások is. (Különösen figyelemre méltóak voltak Bali József tanár-újságíró és Tóth Sándor zoológus, múzeumigazgató cikkei, amelyeket a tanítási órákon gyakran felhasználtak a pedagógusok és a diákok. Időközönként mások is publikáltak ebben a napilapban, s közöttük ott voltak a zirci múzeum munkatársai is.)

„A Bakony természeti képe” program 1963. évi eredményeiről szóló jegyzőkönyv (PAPP 1963) szerint 34 kutató vett részt, s ekkor közöttük még csak egy pedagógus volt. (Valószínű,

hogy a 67 között több is szerepelt, de rájuk vonatkozó ekkori névsor nem volt fellelhető.) A más forrásokban szereplő aktív pedagógusok: Szabó László (Csákvár), Bali József (Ugod, később: Veszprém), Tölgyesi József (Kerta, később: Veszprém), Gelesz András (Zirc), Pataki János (Úrkút), dr. Tóth László (Veszprém). A Bakony-kutató ankétokról szóló éves, vagy több évet átfogó beszámolóiban csak az előadók és a publikációkat készítőik neve szerepel.

A Bakony-kutatás eredményeinek az iskolai biológia és földrajz tantárgyakban történt felhasználásáról, ennek sikeréről már 1972-ben be tudunk számolni (TÖLGYESI 1972).

A Bakony természettudományi kutatásának eredményei kötetsorozat mellett a másik (amely inkább a tudományos kutatók számára készült), A Bakonyi Természettudományi Múzeum Közleményei, amely szintén napjainkig megjelenik. Mindkettőben található olyan közlemények, tanulmányok, amelyeket a tanárok fel tudtak/fel tudnak használni a környezetismeret, a biológia és a földrajz órákon. Ehhez jelentős segítséget adott két korábbi, még a kezdeteket idéző múzeumi kiadvány: A Bakony természeti képe (TÓTH 1978) és A Bakony természeti értéke (TÓTH 1984). Ide sorolható az Erdők a Bakonyban és a Balaton-felvidéken című kiadvány (KIRÁLY é. n.) is, mert az erdők mindig az iskolák tanulmányi kirándulási céljában voltak. (Lásd később az erdei iskolákat.)

A természetismeret-tanítás fontos tanítói és tanári segítője volt a Veszprémben 1992 és 2002 között évenként több lapszámmal megjelent A Természetismeret Tanítása (Környezetismeret–Biológia–Földrajz) című folyóirat, amelyben több Veszprém megyei vonatkozású tanításmódszertani írás jelent meg. (Főszerkesztője a Báthory István Általános Iskola igazgatója, Tölgyesi József biológia-földrajz szakos tanár volt.)

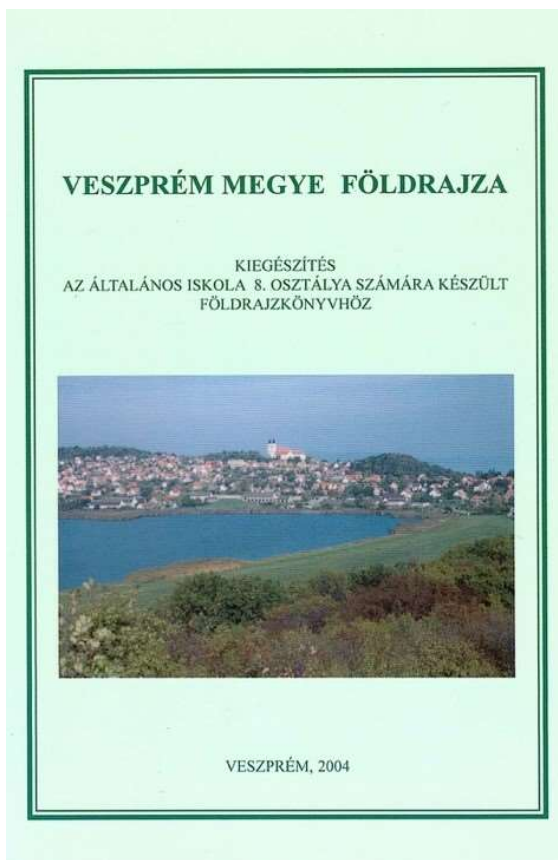
A pedagógusok természetesen számos olyan könyvet használhattak, amelyek segítették a szakmai munkájukat, s közvetve a tanulókat is. Ezek közül csak néhány ismertebbet említünk meg különböző időszakokból (BENCZE 1990, MAJER 1980,1988, SEBŐ 2013, MOLNÁR & VASUTA 2020, STRENNER 2021, KUTASI 2017).

Igen hasznosak, népszerűek a tanulók körében a kistájakat, településeket és környéküket bemutató útikalauzok (TÖLGYESI 1983, 1985, 1988, CZEIDLI 2018, TÓTH 1983, LIPTÁK 1980, MÓD é. n. stb.), amelyekben a természetföldrajzi leírások mellett némelyikben kirándulás-ajánló is található, amely megkönnyíti a tanárok túratervezését. valamint a közelmúltban megjelent tanösvény-füzetek: Boroszlán tanösvény (Bakonybél környéke); Kitaibel Pál tanösvény (Somló); Tallós Pál tanösvény (Kupi-erdő); Rab Mária erdei tanösvény (Veszprém); Fenyves tanösvény (Veszprém); Geológiai tanösvény (Tihany, Szigliget); Bazaltorgonák tanösvény (Raposka); Cuha-völgyi kirándulóerdő és tanösvény; Hubertlaki tanösvény; Medvehagyma tanösvény; Öreg Bükk tanösvény; Roth Gyula tanösvény stb. Ugyancsak ide sorolhatók segítőként, tájékoztatóként a Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára nagy példányszámú füzetei is. S nem hagyhatók figyelmen kívül a különböző televízióadók a tanárok és a diákok számára is felhasználható, népszerűen feldolgozott természetismereti, természettudományos műsorai, valamint a világhálón elérhető információk is.

A tanulást segítő megyeföldrajzok és lakóhelyismeret-munkafüzetek

A rendszerváltás előtti években liberalizálódott, a szakmai és a pénzügyi kötöttségektől megszabadult iskolák először csak a korábbi, 1948 előtti nagy hagyományú iskolai (tan)évi és/vagy jubileumi köteteket jelentették meg, majd sor került olyan kiadványokra is, amelyek pedagógusokhoz, tantárgyakhoz kapcsolódtak. Ezek sorában jelentős helyet kaptak a lakóhelyismereti munkafüzetek, a megyeföldrajz-füzetek és ezek tanítói/tanári útmutatói. A szerzői és a kiadói központ Veszprémben a Báthory István Általános Iskolában volt.

Az első megyeföldrajz 1990-ben jelent meg, majd ezt követően többször (1991, 1992, 1994, 1995, 1999, 2004, 2005) is kiadásra került átdolgozott, bővített formában. Mindegyik azonos címmel, de változó kiadóknál jelent meg (TÖLGYESI 1990–2005). Ezekben a Báthory-iskola pedagógusai és más, felkért szakemberek vettek részt lektori, grafikai és fényképezési munkával (**1. ábra**).

1. ábra: A „Veszprém megye földrajza” egyik kötete

A tartalmi beosztás állandó volt: az I. rész tartalmazta a természet-, a II. a gazdaságföldrajzot, a III.-ban bibliográfia a felhasználható kiadványokról, a IV.-ben pedig statisztikai adatok szerepeltek.

Az I.–II.-ben a részegységek igazodtak a földrajztankönyvekben általánosan megszokottakhoz:

- I. Felszín, éghajlat, vízrajz, természetes növényzet, talaj, állatvilág.
- II. Települések, lakosság, ásványi nyersanyagok, ipar, mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat, kereskedelem és szolgáltatás, közlekedés, kulturális élet, idegenforgalom.

A 2005-ös kiadás tartalmi szerkezetében jelentős továbbfejlesztés volt az, hogy a nagyobb egységeken belül a kisebb témák is önálló címmel jelentek meg. Ezek jobb áttekintést, összefüggés-meglátást, az ok-okozat kapcsolat értelmezését segítették.

I. A megye természeti földrajza

1. Geológiai történet (kutatástörténet, a geológiai múlt); A mai felszín, tájbeosztás.
2. Éghajlat
3. Vízrajz
4. A talaj
5. A természetes növényzet (kutatástörténet, a természetes növényzet, félkultúr- és kultúrnövényzet, a jelenlegi természetes növényzet jellemzői)
6. Az állatvilág (a Balaton-felvidéki Nemzeti Park részei Veszprém megyében, tájvédelmi körzetek, természetvédelmi területek, bemutatóhelyek)

II. 1. Települések, lakosság, közigazgatás

2. Ásványi nyersanyagok
3. Ipar
4. Mezőgazdaság
5. Erdő- és vadgazdálkodás, halászat
6. Kereskedelem, szolgáltatás
7. Közlekedés, szállítás
8. Oktatás, kultúra, tudomány, vallás
9. Idegenforgalom

A III. és a IV. részben az adatok az aktualitásoknak megfelelően változóak voltak. (További kiadásokra a pénzügyi lehetőségek hiánya miatt nem került sor.)

Az alsó tagozatosok számára több település iskolájában is készítettek házi sokszorosítású helyismereti feladatlapokat, településtérképeket (a jelentősebb objektumok megjelölésével), gyűjteményeket a nem védett növényekből, magvakból, a jellemző kőzetekből stb.

Nemesvámoson Mustos István önkormányzati képviselő a helyi értékeket tartalmazó füzet sorozatának egyike a település természetes növényzetét, geológiai objektumait mutatja be. Ezt a helyi iskola tanulói a tanórákon is használják (MUSTOS é. n.).

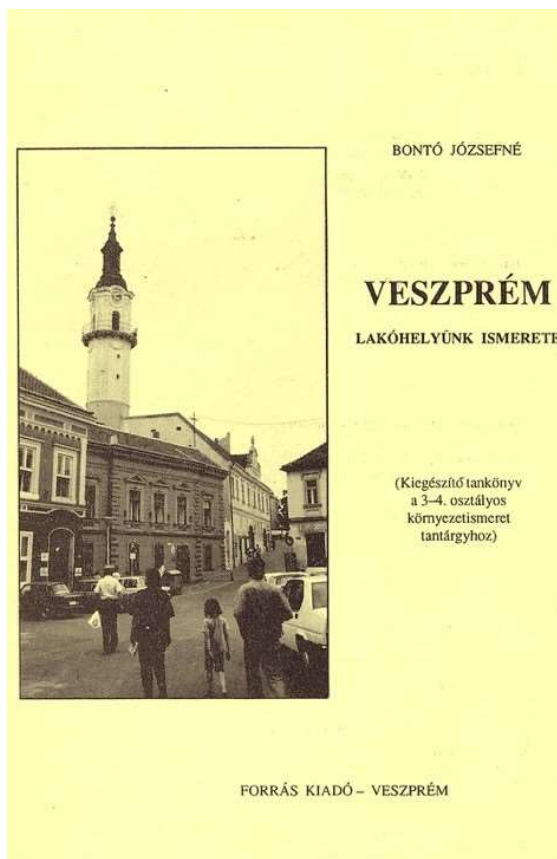
Az alsó tagozatos környezetismeret tantárgy tanításához szintén a Báthory-iskolában készült nyomtatott kiegészítő tananyag, olyan, amely egyesítette a tankönyv és a munkafüzet funkcióit. Szerzője az iskola tanítónője, Bontó Józsefné Horváth Elvira, akinek közreműködőként (lektorálás, fényképkészítés, grafikák) kollégái és más szakemberek is segítettek (BONTÓ JNÉ 1991) (2. ábra).

Tartalmának szerkezete azonos a központi tankönyvével azért, hogy e kettőt párhuzamosan lehessen használni a tanórákon.

- I. A város természeti adottságai (fekvése, kialakulása, felszíne, éghajlata, folyóvize, talaja, növény- és állatvilága).
- II. A város társadalmi, gazdasági élete
- III. Szómagyarázat
- IV. Bibliográfia
- V. Kiegészítések, változások bejegyzése

Mivel a szerző munkáltató jellegűnek készítette, ezért mindegyik részegységhez magyarázó ábrák, fényképek, térképek, feladatsorok tartoznak.

Bontó Józsefné két, szintén Veszprémhez kapcsolódó helyismereti könyvet is készített, amelynek egy része a Bevezetőben természetföldrajzi anyagú. 14 sétaútvonal mentén mutatja be a természeti és az épített környezetet, s ezeket is fényképekkel illusztrálta (BONTÓ JNÉ 1997, 1999).

2. ábra: A „Lakóhelyünk ismerete” c. kiadvány

A kiegészítő munkatankönyve és a sétás könyve ötvözeteként jelent meg a „*Veszprém helyismerete*” olvasókönyve, amelyben „*A város természeti adottságai*” című anyag részei a következők:

- A felszín kialakulása; A város felszíne; Éghajlat, időjárás; Meteorológiai szömagyarázat;
- Folyóvizünk; Talaj; Növény- és állatvilág. (A II. rész a város társadalmi és gazdasági életét mutatja be.) A könyv szakmai anyagát különböző, egykori szerzőktől származó, Veszprémmel kapcsolatos szövegrészek tagolják. Illusztrációi: grafikus ábrák és fényképek (BONTÓ, JNÉ 2001).

A megyei és kistáji, valamint a helyi (települési) természetismereti kiegészítő tananyag tanórai alkalmazását az utóbbi évtizedekben, években a veszprémi székhelyű Bakony-Balaton Környezetvédelmi Oktatóközpont (BABAKO) munkatársai végezték nagy szakmai igényességgel (vezetője Bilku Rolandné tanárnő volt, jelenleg Nagyné Kozma Ildikó tanárnő). Ezt ezzel párhuzamosan a Natura 2000 és az Erdei Iskolai Program (ennek egyik kiadványa: BILKU és

GALAMBOS 1996) is segítette. Az iskolán kívüli, valamint az iskolai tanórákon történő munkájukkal jelenleg ezek dinamizálják, ösztönzik a tanulók természet iránti érdeklődését, az ehhez kapcsoló ismeretek elsajátíttatását.

A BABAKO programjaiban többek között a következők szerepelnek:

- Levelező verseny: Nemzeti Parkok Magyarországon
- Odú-program
- Évszakonkénti túrák
- Sztatikötő-program
- Környezetvédelmi őrzőjárat az iskolában és környékén
- Zöld Napok: Vizes Élőhelyek Napja
- Az éghajlat elemei
- A XXI. század ökokatasztrófái (osztályfőnöki órákon)
- Vízparti séta
- Erdei séta (avarvizsgálat stb.)
- Felkészítés az Ökoiskola címre
- Őrzőjáratok a tanösvényeken
- Fotópályázat: A természet képekben

A résztvevők 1-8. osztályosok, s a programokon oktatócsomagokat, kisfilmeket, vizsgálati eszközöket is felhasználnak.

A Natura 2000 és az Erdei Iskola programok részben átfedik egymást. Munkájuk eredményeként Veszprém több általános és középiskolája megkapta az Örökös Ökoiskola, valamint egy a Madárbarát Iskola címet. Erdei iskolák Veszprém megyében: Balaton-felvidéki (Monostorapáti); Csicsói (Balatoncsicsó); Hubertus (Ajka); Bakonyi Kisbetyár (Ugod); Öregbakony (Bakonyszentlászló); Esterházy (Kup); Reflex (Pápateszér); Tihanyi (Tihany).

Mindhárom program pedagógiai munkája kapcsolódik a Bakony-kutatás eredményeihez, a kutatóprogram kiadványaihoz, közösségi rendezvényeihez.

Összefoglalás

Az előadás első része a természetismeret tanításának történetéről, majd ezt követően arról szól, hogy a közelmúlt (kb. fél évszázadnyi) időszakban hogyan alakult a Bakony természettudományos kutatásának eredményei felhasználása az iskolai oktatásban és nevelésben. Ezért a Veszprém megyei általános iskolákban a tantervi természettudományos ismeretek elsajátításában és a tanulók ezeken túli érdeklődése, irányultsága fejlesztésében kiemelkedő jelentőségű a Bakonyi Természettudományi Múzeum 60 éves munkája, amely kutatási eredményeikben, publikációikban, közösségi rendezvényeikben, kiállításaikban, a tanulók foglalkoztatásában és a pedagógusok szakmai támogatásában egyaránt megnyilvánult. Bemutatásra kerültek azok a tanácskönyveket kiegészítő földrajz- és munkafüzetek, s más kiadványok, amelyek erre alapozva készültek a pedagógusok munkájaként.

Az eddigi pedagógiai eredmények alapján a jövőben is szükség lesz arra, hogy a múzeumi munkatársak új kutatási eredményei megjelenjenek a helyi tananyagokban.

Köszönetnyilvánítás

Ezúttal is köszönöm, hogy a földrajzi, biológiai témájú írásaimban, útikalauzaimban, előadásaimban hivatkozhattam, felhasználhattam a múzeum szakmai-tudományos eredményeit. Ezért köszönettel tartozom a múzeum valamennyi tudományos kutatójának, munkatársainak és az egykori igazgatóknak, külön is Tóth Sándornak, Kasper Ágotának és a jelenleginek, Kutasi Csabának.

Irodalom

- BENCE, G., BERNHARDT, B., BIHARI, D., BÁLINT, CS., CSÁSZÁR, G., GYALOG, L., HAAS, J., HORVÁTH, I., JÁMBOR, Á., KAISER, M., KÉRI, J., KÓKAY, J., KONDA, J., LELKESNÉ FELVÁRI, GY., MAJOROS, GY., PEREGI, ZS., RAINCSÁK, GY., SOLTI, G., TÓTH, Á. & TÓTH, GY. (1990): A Bakony hegység földtani képződményei. Magyarázó a Bakony hegység fedetlen földtani térképéhez, 1: 50 000. – A Magyar Állami Földtani Intézet alkalmi kiadványa, Budapest, 119 pp.
- BILKU, RNÉ & GALAMBOS, I. (1996): Bakony – Városlőd. – Erdei Iskolai Egyesület, Budapest; Megyei Közművelődési Intézet, Veszprém, 79 pp.
- BONTÓ, JNÉ (1991): Veszprém, lakóhelyünk ismerete. (Kiegészítő tankönyv a 3-4. osztályos környezetismeret tantárgyhoz). – Forrás Kiadó, Veszprém, 44 pp. (További kiadásai: 1992, 1993, 2x44 pp.).
- BONTÓ, JNÉ (1997, 1999): Veszprémi séták. – Forrás Könyv- és Lapkiadó, Veszprém, 50 és 77 pp. Az utóbbi külön térképmelléklettel.
- BONTÓ, JNÉ (2001): Veszprém helyismereti olvasókönyve. – Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém, 88 pp.
- CZEIDL, J. (2018): Somló és környéke. – Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa, 102 pp.
- FEKETE, G. (1964): A Bakony növénytakarója. – Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém. (A Bakony természettudományi kutatásának eredményei 1.) 53 pp.
- KIRÁLY, P. (szerk.) (é. n.): Erdők a Bakonyban és a Balaton-felvidéken. – FM Erdőrendezési Szolgálat, Budapest, 28 pp.
- KUTASI, CS. (szerk.) (2017): 55 éves „A Bakony természeti képe” kutatóprogram. – Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest–Zirc, 32 pp.
- MAJER, A. (1980): A Bakony tiszafása. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 373 pp.
- MAJER, A. (1988): Fenyves a Bakony alján. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 374 pp.
- MÉSZÁROS, I. (ford., jegyzetekkel és mutatókkal ellátta, 1981): Ratio Educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas. (Magyarország és a társországok átfogó oktatási, nevelési rendszere.) – Akadémiai Kiadó, Budapest, 282 pp.
- MOLNÁR, P. & VASUTA, G. (2020): Élménytár. – Szilvia és Társa Kft., Budapest, 253 pp.
- MÓD, M. (é. n.): A helység varázsa. Somló és Sümeg vidéke. – Devecseri Római Katolikus Plébánia, Devecser, 120 pp.
- MUSTOS, I. (é. n.): Erdők, mezők kincsesára. – Nemesvámos Község Önkormányzata, Nemesvámos, 58 pp.
- PAPP, J. (1963): Beszámoló a Bakony természeti képe tudományos program 1963-ban végzett munkájáról és az 1964-re tervezett kutatásról. Jegyzőkönyv, 1963. október 18. (Kézirat) p. 3.
- PAPP, J. (1965): Helytörténet és természettudomány. Különnyomat a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 4. kötetéből. – Veszprém, pp. 319–326.
- PAPP, J. (1966): Természettudományi muzeológia és honismeret. Különnyomat a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 5. kötetéből. – Veszprém, pp. 325–333.
- SEBŐ, J. (2013): A bakony-balatoni táj beszélő nevei. – Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa, 109 pp.
- STRENNER, J. (2021): Veszprémi fák és bokrok (Dendrológiai séták). – OOK-Press Kft., Veszprém, 341 pp.

- TÓTH, S. (szerk.) (1978): A Bakony természeti képe. – Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém, 88 pp.
- TÓTH, S. (1984): A Bakony természeti értékei. – Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém, 32 pp.
- TÓTH, S. (1983): Zirc és környéke. – Veszprém Megye Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala, Veszprém. 51 pp.
- TÖLGYESI, J. (1972): „A Bakony természeti képe” kutatóprogram és az iskolai biológia-földrajz oktatás kapcsolatai. In: TÓTH, S. (szerk.) (1973): A negyedik Bakony-kutató ankét. Zirc, 1972. szept. 26-27. – A Veszprém megyei Múzeumok Közleményei. Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Veszprém, 1973. p. 37.
- TÖLGYESI, J. (1983): Farkasgyepű és környéke. – Veszprém Megye Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala, Veszprém, 59 pp.
- TÖLGYESI, J. (1985): Ajka és környéke. – Veszprém Megye Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala, Veszprém, 70 pp.
- TÖLGYESI, J. (1988): Bakonybél és környéke. – Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal, Veszprém. 52 pp.
- TÖLGYESI, J. (1990–2005): Veszprém megye földrajza. Kiegészítés az általános iskolák VIII. osztálya számára készült földrajzkönyvhöz. – Különböző kiadók, Veszprém, 33-55 közötti oldalszámokkal. (A példányszámok 500 és 1000 között voltak, az iskolák térítésmentesen kaptak 5-20 db-ot.)
- VÁTH, J. (1929): Veszprém vármegye képeskönyve. A lakóhely ismertetés III. osztályos anyagához. – Veszprém, p. 4.